

-----Ursprungligt meddelande-----

Från: Lena Tengnér [mailto:lena@fyrvaktaren.se]

Skickat: den 22 oktober 2014 14:42

Till: sara.ward@umea.se; Jacobsson Joacim

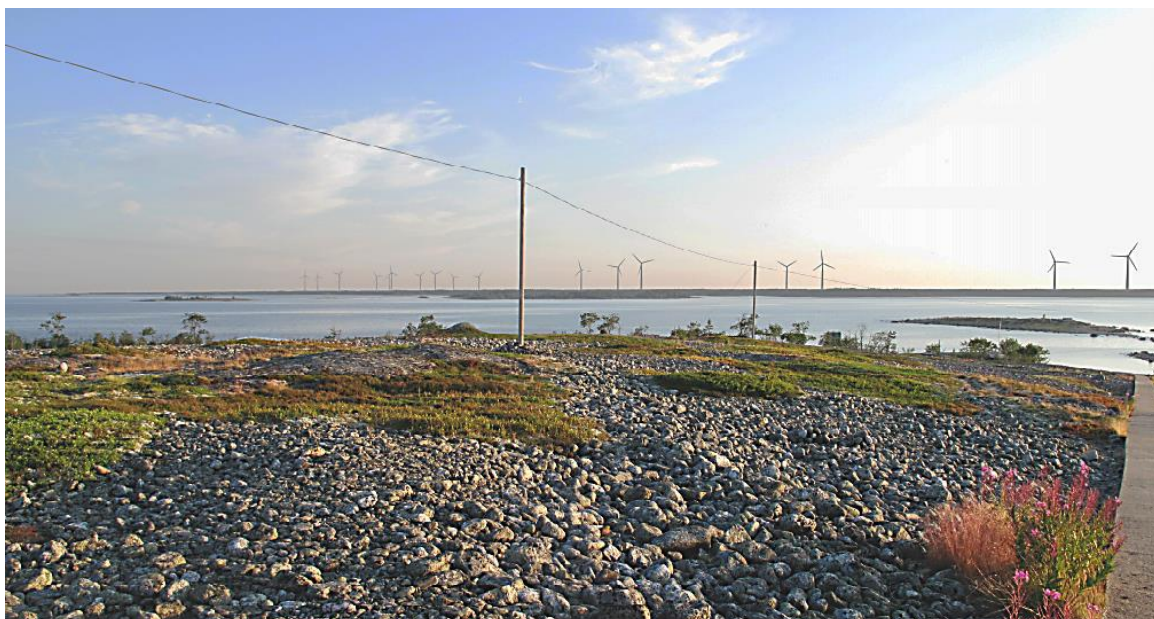
Ämne: I BILAGA Yttrande över vindkraft Holmön okt 2014

Här kommer yttrandet i bilaga. Glömde bifoga i förra mailet.

För er kännedom. Vi önskar att dessa yttranden över Gröna Holmön AB:s förslag till vindkraftpark på Holmön och Ängesön registreras hos kommun och länsstyrelse.

Vänliga hälsningar

Ulf Holmgren Lena Tengnér

Vindkraftparken på Holmölandet sedd från Stora Fjäderägg.

Yttrande över samrådsunderlag för Gröna Holmön AB:s planerade
Vindkraftpark på Holmön och Ängesön
20 oktober 2014

Ulf Holmgren, civilingenjör med mor uppvuxen på Holmön, fritidsboende på ön och åren 2001-2011 föreståndare för STF vandrarhem Stora Fjäderägg
Lena Tengnér, arkitekt och byggnadsantikvarie, fritidsboende på Holmön och åren 2001-2011 föreståndare för STF vandrarhem Stora Fjäderägg

Yttrandet omfattar

• Inledande ord	3
• Inverkan på Holmöns natur- och kulturvärden	3
• Behov av fysisk planering för Holmön	3
Karta "Natur- och kulturvärden i Holmöskärgården"	4
• Inverkan på holmölandskapets historiska prägel	5
• Bullerstörningar	5
• Vindkraftparken öster om Holmö by	6
• Vindkraftparken på Ängesön	7
• Störningar på fågellivet	7
• Landskapseffekter av vägbyggen, grustäkt o vindfällan	8
• Västerbottens museums kulturmiljöutredning	8
• Av Gröna Holmön AB förespeglade positiva effekter	9
• Tillgänglighet till kulturmiljöer	10
• Inverkan på turistnäringen	10
• Ekonomisk kompensation till byn	10
• Allmänna synpunkter på samrådsunderlaget	11

BILAGOR

1. Förslag till etablering av kulturresevat på Holmön	12
2. Utdrag ur rapport "Sveriges kust- och skärgårdslandskap" - Kulturhistoriska karaktärsdrag och känslighet för vindkraft RAÄ 2003:4	15

Vi vill med utgångspunkt från det samrådsunderlag som Gröna Holmön AB presenterat i oktober 2014 framföra följande synpunkter.

Vi har i de två tidigare samrådsomgångarna i oktober 2011 och februari 2014 lämnat synpunkter på de förslag till utformning av vindkraftparker på Holmön och Ängesön, som vid dessa tillfällen redovisades av Slitevind. Nedanstående synpunkter sammanfaller till stor del med vad vi då framförde, men ett antal justeringar och tillägg har gjorts. Detta främst med anledning av att vindkraftverken i Gröna Holmön AB:s nya förslag är delvis nya placeringar, är färre och har högre effekt än verken i de tidigare förslagen.

• Inverkan på Holmöns natur- och kulturvärden

Holmöarna är en unik miljö med stora natur- och kulturvärden. Ett stort område omfattande Stora Fjäderägg, huvudöns östkust, hela Ängesön utom dess norra del och alla öarna söder därom är skyddat som naturreservat och Natura 2000-område. Holmögadds och Berguddens fyrplatser är skyddade som byggnadsminnen. Bykärnan och Stora Fjäderäggs fyrplats är kulturmiljöer av riksintresse. Därutöver finns på öarna ett stort antal fornminnen. Hela Holmöskärgården förutom Holmögadd, som tidigare varit vikt för militär verksamhet, är ett riksintresse för det rörliga friluftslivet.

Vi anser fortfarande att en vindkraftpark med den omfattning och placering som Gröna Holmön AB presenterat, trots färre men samtidigt kraftfullare verk än i tidigare förslag, allvarligt skulle skada de värden som finns på Holmöarna och att en etablering enligt förslaget är oacceptabel.

• Behov av fysisk planering för Holmön

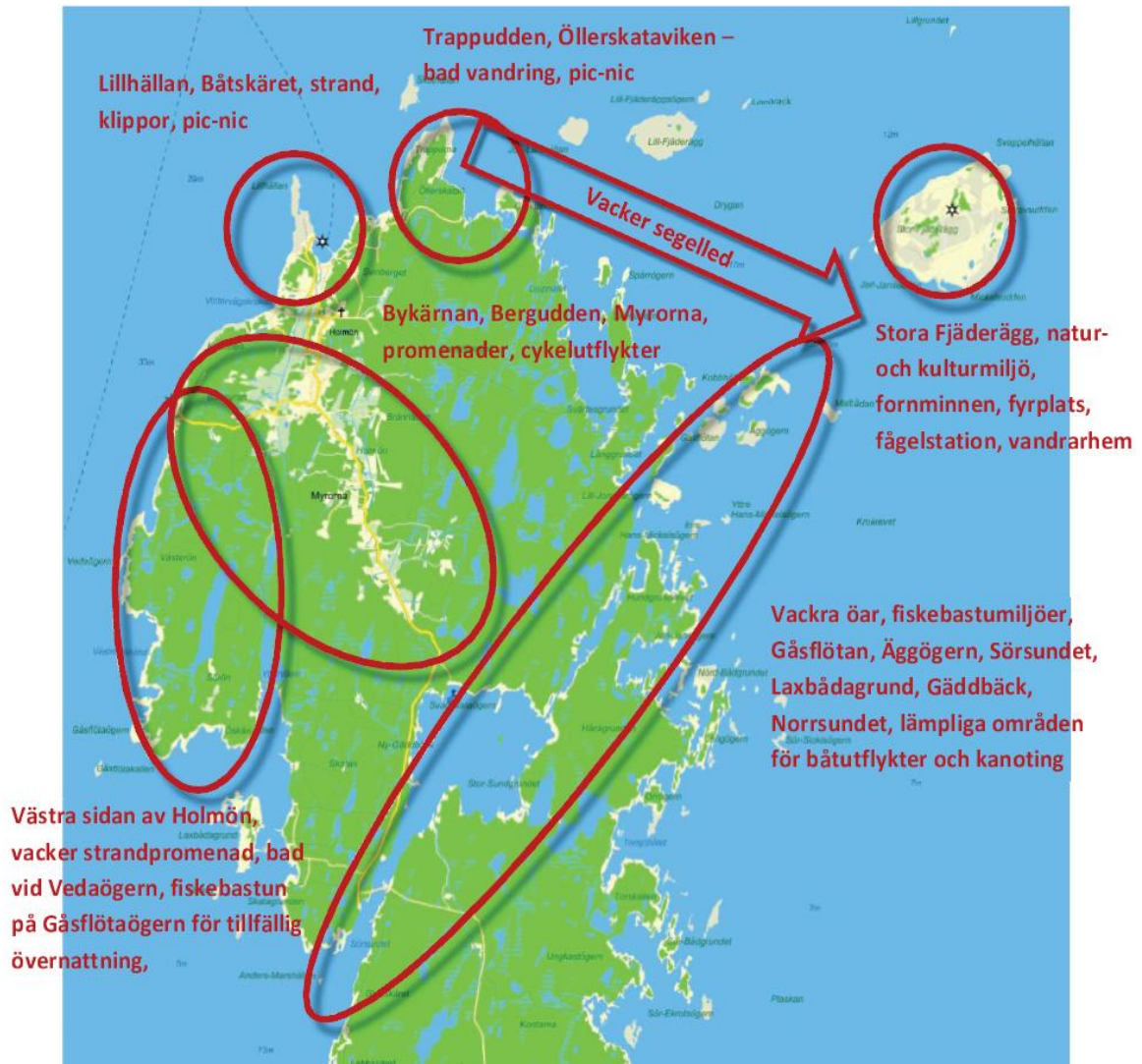
Varje kommun ska enligt Plan- och bygglagen ha en aktuell översiktsplan, som omfattar hela kommunen. Översiktsplanen ska ange inriktningen för den långsiktiga utvecklingen av den fysiska miljön. Planen ska ge vägledning för beslut om hur mark- och vattenområden ska användas och hur den byggda miljön ska användas utvecklas och bevaras. Av översiktsplanen ska framgå hur kommunen avser att tillgodose de redovisade riksintressena.

Kommunens gällande översiktsplan uppfyller för Holmöns del inte ovan ställda krav. Någon vägledning för hur mark- och vattenområden och hur den byggda miljön på Holmön ska utvecklas och bevaras finns inte. Någon redovisning av hur kommunen avser att tillgodose de redovisade riksintressena på Holmöarna finns heller inte.

En möjlighet hade varit att behandla dessa frågor i Kustplanen som är en fördjupning till översiktsplanen, men där undantogs Holmön, av för oss okänd anledning. Ett strategidokument togs år 2013 fram i ett samarbete mellan representanter för Holmöns utvecklingsforum och Umeå kommun. Detta innehåller viktiga målsättningar, men har inte karaktären av fysiskt planeringsdokument, något som alltså fortfarande saknas för Holmön.

Vi anser att kommunen, innan några beslut om vindkraftetablering på Holmöarna övervägs, bör göra en fördjupad översiktsplan för Holmöarna och även upprätta en områdesplan till skydd för öns mest värdefulla natur- och kulturmiljöer och till vägledning för byns fortsatta utveckling. I områdesplanen bör lämpligt belägna och väl tilltagna markreservat för framtida ny permanent- och fritidsbebyggelse redovisas och säkerställas.

Ur *Natur- och kulturvärden i Holmöskärgården – en resurs för framtida utveckling*. Ulf Holmgren 2012-05-15.

Bilaga till *Holmön-Umeås utpost i Kvarnen. Strategier för framtiden*. Antagna av kommunstyrelsen i Umeå kommun 2013-01-15.

Bilagan i sin helhet hittas på Umeå kommuns hemsida under rubriken Planer och styrdokument.

- Inverkan på holmölandskapets historiska prägel

I Riksantikvarieämbetets rapport 2003:4 "Sveriges kust och skärgårdslandskap – kulturhistoriska karaktärsdrag och känslighet för vindkraftlandskap" pekas för Västerbotten tre värdekärnor ut, nämligen områdena kring Kronören/Snöan/Norrbysskär, området Holmön/Ratan och området kring Bjuröklubb. I rapporten beskrivs de utpekade landskapens historiska helhetskaraktär och det fastslås att vindkraftanläggningar inom siktavstånd från Holmöarna och Stora Fjäderägg skulle inverka negativt på möjligheten att uppleva områdets historiska särprägel. Se BILAGA 2.

Gröna Holmön AB:s förslag till vindkraftpark på Holmön visar liksom Slitevinds tidigare förslag mycket lite hänsyn till holmölandskapets historiska särprägel. Förslaget bör granskas särskilt ur det perspektiv som Riksantikvarieämbetets rapport 2003:4 tar upp och kan inte utan vidare accepteras.

- Bullerstörningar

Utredningen "Vindkraft i Umeregionen" är en nyligen antagen fördjupning av Umeå kommuns översiktsplan. I denna pekas 31 områden i regionen ut som lämpliga för vindkraftbruk. Holmön är inte med bland dessa områden, men anges i rapporten utan närmare förklaring som utredningsområde. I samma utredning fastslås att Naturvårdsverkets riktvärden för buller från vindkraftverk ska tillämpas inom regionen.

Vid bostäder anger Naturvårdsverket 40 dBA som riktvärde för buller från vindkraftverk. I friluftsområden där bakgrundsljudet är lågt och där en låg bullernivå utgör en viktig kvalitet och naturliga ljud dominerar, så som i fjäll och i skärgårdar, bör enligt Naturvårdsverket buller från vindkraftverk inte överskrida 35 dBA.

I det förslag som presenteras i Gröna Holmön AB:s samrådsunderlag är vindkraftverken placerade så att många attraktiva naturmiljöer på huvudöns östsida kommer att ligga i en zon med en bullernivå mellan 35 och 40 dBA utomhus. Inom denna bullerzon finns också en stor del av byabebbyggelsen, sensommarens och höstens bär- och svampmarker öster om bykärnan, Jäbbäcksundet med bybornas gamla fiskebodas samt norra delen av Ängesön. Det är just sådana platser, där idag bara naturens ljud hörs, ljud som är så unika för Holmön. (I Gröna Holmön AB:s samrådsunderlag är 40dBA-kurvan *orangemarkerad* och 35 dBA-kurvan nästan osynligt *gulmarkerad, svår att upptäcka*).

Det är inte försvarbart att dränka dessa miljöer i en visserligen låg men ständigt närvarande bullermatta. Vi anser att Naturvårdsverkets riktvärde 35 dBA (för buller från vindkraftverk i områden med lågt bakgrundsljud och där tystnaden är en kvalitet) bör tillämpas i de områden på Holmöarna, som är särskilt betydelsefulla för det rörliga friluftslivet och i de områden på ön där hus används för fritidsboende.

- Vindkraftparken öster om Holmö by

Den del av vindkraftparken som är planerad öster om byn kommer, trots förändringar från tidigare förslag, att ha stor visuell påverkan på kulturlandskapet. Vindkraftverk kommer fortfarande att sticka upp bakom många gårdar i byn. Upplevelsefokus flyttas från gårdar och småskaligt odlingslandskap till kraftverkens roterande propellrar. Från Stora Fjäderägg, som besöks av många turister kommer parken att avteckna sig mot horisonten och upplevelsen av att vara på en yttersta utpost i skärgården, långt bortom civilisationen, helt gå förlorad. Tvärtemot vad som tidigare hävdats från exploatörernas sida har besökaren på Fjäderägg oftast blicken vänd mot solen och holmölandet i sydväst och kan då inte undgå att se alla de roterande propellrarna på sina master. Skärgården öster om Holmön utgör också ett intressant område för båtutrustning och kanotning, verksamheter som kan utvecklas, men som kommer att påverkas negativt av den östra vindkraftsparken. Än mer påverkas dessa tidigare ostörda miljöer på Holmöskärgårdens östsida när verken i Gröna Holmön AB:s förslag getts större effekt än verken i tidigare förslag, samtidigt som de flyttats österut, närmare gränsen för naturreservatet.

Öster om byabebbyggelsen på Halla finns ett markområde, i ett stråk från kyrkan och söderut, på halvt igenvuxna åkermarker, som bör reserveras för en framtida mer omfattande bostadsbebyggelse, intill men inte mitt i den gamla bykärnan. Här är på lite längre sikt en lämplig plats för en ny bydel.

Ett nytt vindkraftverk har i Gröna Holmön AB:s förslag tillkommit öster om kyrkan. Detta redovisas i fotomontage från backen upp mot kyrkan, där det nya verket tronar i fonden. Hur verkens nya placeringar påverkar upplevelsen för den som befinner sig på kyrktrappen och på kyrkogården redovisas inte i det utlagda samrådsmaterialet, vilket är en brist.

Fotomontage hur verken ter sig från kyrktrappen och kyrkogården saknas.

Även i detta Gröna Holmöns nya förslag till utformning av den östra vindkraftparken är inverkan på några av de mest värdefulla natur- och kulturmiljöerna på Holmön oacceptabel. Förslaget dessutom omöjliggör en expansion av bykärnan mot öster, då 40dBA-kurvan stryker tätt intill den befintliga byabebbyggelsen.

Vindkraftparken på norra Ångesön, sedd från fiskehamnen i Jäbbäcksundet..

- **Vindkraftparken på Ångesön**

Även denna del av vindkraftparken har i Gröna Holmön AB:s nu aktuella förslag justerats i förhållande till Slitevinds förslag. Verken är ungefär lika många, men ett par har flyttats närmare gränsen mot naturreservatet, ett nytt har tillkommit nära den nya transport-hamnen för vindkraftmaterial och verkens effekt har blivit större.

Denna del av vindkraftparken har ingen eller obetydlig inverkan på kulturmiljön och odlingslandskapet inne i byn, men desto mer påverkar den upplevelsen av byns gamla och ännu brukade fiskeläge i Jäbbäcksundet.

Den som vill besöka vandringslederna på Ångesön måste här passera en skog av stora vindkraftverk, som knappast kommer att upplevas som särskilt tysta, innan färden in i naturreservatet kan fortsätta.

- **Störningar på fågellivet**

Holmön är en viktig häckningsplats för flera arter av stora rovfåglar, trana, storlom, smålom m fl. Länsstyrelsen i Västerbotten har 2010 i samarbete med aktiva ornitologer och Enetjärn Natur AB publicerat en rapport " Vindbruk och örn i Västerbottens län, förslag till strategi" som beskriver en tänkbar policy kring vindkraft och fågelskydd. Man förespråkar där en skyddszon 3 kilometer mellan vindkraftverk och värdefullare havsörensrevir samt en skyddszon på minst en kilometer mellan de minst betydelsefulla havsörensreviren och närmaste vindkraftverk.

Vi menar att i rapporten "Vindbruk och örn i Västerbottens län" rekommenderade skyddsavstånd bör tillämpas på Holmön, d.v.s. 3 km mellan vindkraftverk och värdefulla havsörensrevir och minst 1 km för de revir som under senare år inte resulterat i lyckade häckningar. Vi kan inte se att dessa rekommenderade avstånd tillämpats i Gröna Holmön AB:s aktuella förslag till vindkraftpark på Holmön.

- Landskapseffekter av vägbyggen, grustäkt o vindfällen

I ett samrådsuttrande från Sveriges Geologiska undersökningar (2011-12-16 Dnr 01-1774/2011) Konstaterar man att det då tillgängliga samrådsmaterialet innehöll stora brister.

"Samrådsmaterialet innehåller mycket litet information kring vägbyggen De geologiska förutsättningarna avgör hur grundläggningen och hur vägbyggnad ska utföras. Till fundamenten behövs betongballast och grundläggningssättet avgör hur stora behoven är. Vägbyggnad kräver stora mängder krossmaterial som helst skall ha ett lokalt ursprung. Tyvärr saknar samrådhandlingen någon som helst information om hur allt detta material skall produceras och vilka täkter som berörs eller om nya behövs startas för ändamålet. Jordlagren på Holmön och Ängesön är i allmänhet tunna och möjligheterna att utvinna material för t ex vägbyggnad kan vara mycket begränsad. Tillförsel av material kan kräva ett stort anta tunga transporter vilket i sig är en miljöbelastning under byggnadsskedet. Det nämns ingenting om återställning av marken efter projektets avslutande. Det måste naturligtvis framgå hur detta skall ske och om det är möjligt att utföra. Om sprängningsarbeten kommer att göras i terräng med öppna hälltytor kan inte återställning göras till nära nog ursprungligt skick och detta bör i så fall framgå av handlingarna i planeringsstadiet."

I Gröna Holmön AB:s nu aktuella samrådsmaterial kvarstår dessa svagheter. Ytterligare en effekt av vägdragning och skapande av öppna ytor för byggnation av vindkraftverk i en miljö stor vindpåkning och med tunna jordlager är att det är stor risk för att skog blåser omkull. Detta kan vara acceptabelt i en normal skogsmiljö, men knappast i ett riksintresse för friluftsliv.

I ett utvecklat samrådsmaterial och i en kommande miljökonsekvensbeskrivning bör frågorna kring framtagning av vägmateriäl och fundamentballast ges en tydlig beskrivning. Detsamma gäller återställning av grus- och bergtäkter samt kraftverksfundament. Hantering och ansvarsförhållanden vad gäller uppstädning efter stormfälld skog bör också klargöras.

- Västerbottens museums kulturmiljöutredning

Västerbottens museums kulturmiljöutredning från 2011 redovisar ställningstaganden gjorda för verk med 120 meters navhöjd. I det senaste samrådsunderlaget presenteras verk med 140 meters navhöjd. Detta måste rimligen få konsekvenser för bedömningen av påverkan på kulturmiljön, framförallt vad gäller visuell påverkan.

Den gamla kulturmiljöutredningen för verkshöjden 120 meter innehåller en sammanfattande tabell, se nästa sida.

Av tabellen framgår att museets uppfattning är att Holmö by är en miljö av stort kulturhistoriskt värde och att vindkraftparkens negativa påverkan på denna miljö är stor (se sammanfattning i näst nedersta fältet, röda rutan längst till höger).

PÅVERKAN & KONSEKVENNS	VÄRDE		
	Litet värde	Medelstort värde	Stort värde
Stor positiv påverkan / Mkt stor positiv konsekvens			
Stor positiv påverkan / stor positiv konsekvens			
Medel positiv påverkan/ medel positiv konsekvens			
Liten - obetydlig påverkan/ Liten positiv konsekvens/			
Obetydlig påverkan/ Obetydlig konsekvens		Håtgrundögern V. Rössgrundet	Sikskärsbastun Holmögadd
Liten negativ påverkan/ Liten negativ konsekvens		Myrorna Byviken Sörsundet Fiskebastur Ångesöns östsida	Nordbyn/Ö-delen (del i RI) Berguddsvägen (del i RI) Nordbyn/V-delen (del i RI)
Medel negativ påverkan/ Medel negativ konsekvens		Kulturlämningar nr: 1-14 Jebäck Laxbådgrund Fiskebastur Holmöns nordöstsida	Stora Fjäderägg (RI) Centrala byn (del i RI) Berguddens fyrplats (BM) Gåsflötaögern
Stor negativ påverkan/ Stor negativ konsekvens/			RAÅ 4:1 (Öskärskyrkogården) RAÅ 9:1 (Fiskeläge, medeltid) Holmö by (Riksintresse)
Mkt stor negativ påverkan/ Mkt stor negativ konsekvens			

I Gröna Holmön AB:s samrådsunderlag sammanfattas kulturmiljöutredningen med följande ord: "Från riksintresset i Holmö by kommer landskapsbilden att påverkas måttligt genom att vegetation och byggnader och andra objekt i synfältet skymmer eller minskar skalan på vindkraftverken". Detta menar vi är att göra en tämligen fri tolkning av källmaterialet. Även i övriga påståenden i samrådsmaterialet som grundar sig på kulturmiljöutredningen förhåller man sig relativt fritt till källan. Man påstår exempelvis att "bruksvärdet kommer att påverkas positivt..." där kulturmiljö-utredningen endast i 3 bedömningar av ett drygt 20-tal pratar om en "liten positiv påverkan".

Inför detta samråd (och inför en kommande MKB) borde museets kulturmiljöutredning uppdateras på grund av verkens nya placeringar, högre verkshöjder och större effekt per verk. Gröna Holmön AB:s sammanfattande redovisning av kulturmiljöutredningen bör också ges en större samstämmighet med källmaterialet.

• Av Gröna Holmön AB förespeglade positiva effekter

Den tidigare exploatören Slitevind har på samrådsmöten och i det samrådsunderlag man lagt ut förespeglat en mängd positiva effekter av den planerade vindkraft-etableringen på Holmön, däribland förbättrade förutsättningar för färjetrafiken, nya arbetstillfällen (6 heltidsjobb har nämnts), ökat underlag för handel och lokala binärningar och förbättrad tillgänglighet till öns natur- och kulturmiljöer. Flera av dessa förespeglningar framstår som dåligt underbyggda. Då vi önskat tydligare besked om hur de positiva effekterna skulle kunna uppnås har Slitevinds svar varit undantagligt och föga övertygande. I det nu aktuella samrådsmaterialet antyder Gröna Holmön AB inför liknande positiva effekter av den planerade vindkraft-parken, men med än mer svepande formuleringar.

Om förespeglningar av detta slag ska ingå i underlaget för länsstyrelsens beslut om vindkraftparken förväntar vi oss att de ska vara väl underbyggda och konkretiseras i bindande löften, som kommer att belasta även kommande ägare av projektet vid en eventuell försäljning.

- Tillgänglighet till kulturmiljöer

En av de "positiva effekter" som vid olika tillfällen framhållits från Slitevinds sida är ökad tillgänglighet till Holmöns kulturmiljöer. De flesta av dessa miljöer nås idag lätt till fots eller via cykel eller båt. På frågor om vilka kulturmiljöer som skulle nås lättare efter en vindkraftetablering enligt Slitevinds förslag nämner företaget den arkeologiskt intressanta Örskärskyrkogården och den ålderdomliga fiskebastun på Gåsflötan, som med bidrag från länsstyrelsen rustats för det rörliga friluftslivet. Dessa miljöer nås idag först efter en timmes vandring söderut från Berguddsvägen, en vandring i skön natur som är en del av besökarens helhetsupplevelse. En bilväg fram till närheten av dessa platser och buller från de närmast belägna vindkraftverken skulle helt förstöra upplevelsen av dessa utposter i Holmöskärgården. I Gröna Holmön AB:s förslag är vindkraftverk i området söder om Berguddsvägen inte längre aktuella, men synpunkten är ändå relevant.

Om någon av de samfällt ägda fiskebastur som rustats för det rörliga friluftslivet skulle göras tillgänglig för rörelsehindrade skulle bastun på Västra Rössgrundet kunna vara mer lämplig. Här ligger bilvägen ner till hamnen på Östra Rössgrundet bara några 100 m bort. En smal asfalterad stig som mjukt följer terrängen skulle kunna anläggas fram till bastun, utan att besökarens upplevelse av bastuplatsen skulle förändras märkbart.

Otillgänglighet är för vissa miljöer, exempelvis fiskebastuplatser och vissa fornminnen, en kvalitet i sig. Detta gäller särskilt om promenaden eller skidturen till dessa platser innefattar vackra vyer, intressant natur och kulturupplevelser på vägen. Närhet till väg bör därför inte framställas om ett entydigt positivt värde i samrådsbeskrivningen.

- Inverkan på turistnäringen

Enligt vår uppfattning finns en uppenbar konflikt mellan turistnäringens intressen och exploatörernas/ markägarnas intressen av en utbyggd vindkraft. Det är ju bymiljön med tillhörande odlingslandskap, de omgivande svampskogarna, västsidans stränder, fiskebastumiljöerna i skärgården, naturreservatet i öster och söder samt lugnet, tystnaden och den relativa bilfriheten på ön som tilltalar turister och fritidsboende.

Det rörliga friluftslivets intressen bör, med tanke på att turistnäringen är en av få näringar som går att utveckla på Holmön, ges stor tyngd vid bedömning av vindkraftparkens omfattning och verkens placering samt vid bedömningen av samhällseffekter i form av underlag för handel med mera.

- Ekonomisk kompensation till byn

Utöver arrendeavgifter till markägare, som berörs av vindkraftparken, har den tidigare exploatören Slitevind även förespeglat kompensation till byn som helhet, en form av "bygdemedel". En summa på cirka en miljon per år om hela parken realiserats har nämnts. Någon modell för hur medlen ska förvaltas och fördelas har inte presenterats i samrådsmaterialet. Kompensationsnivån ter sig också blygsam i skenet av de störningar i form av ljud, de visuella störningar, det intrång i öns

kultur- och naturmiljö och de begränsningar av besöksnäringens utvecklingsmöjligheter som vindkraftetableringen medför.

Enligt ett rykte ska Slitevind ha slutit avtal med Holmöns samfällighetsförening (byamännen), om att det vid sidan av markarrendet ska utgå en procentuell ersättning baserad på verkens produktion. Ett avtal slutet mellan exploatören och byns stora markägare, kan inte betraktas som ett fullgott erbjudande av kompensationsmedel till bygden som helhet. De medel som tillfaller bygden bör givetvis varken kontrolleras av ägaren till vindkraftverken eller markägarna utan av en allsidigt sammansatt styrelse med offentlig insyn.

Ett rimligt krav är att kompensationsmedlen (om vindkraftparken blir av) ökas till ett större belopp, exempelvis 2%, och att medlen i första hand används till att vårda och utveckla Holmöns natur- och kulturmiljöer och till att skapa arbetstillfällen inom besöksnäring och miljövård. Medlen bör förvaltas av en för ändamålet lämpligt sammansatt styrelse. I denna bör nuvarande exploatör Gröna Holmön AB och redan kompenserade markägare inte ingå.

Se mer om en idé om kulturresevat på Holmön i BILAGA 1.

Allmänna synpunkter på hur vindkraftparken redovisas i samrådsunderlaget

Många av samrådsunderlagets fotomontage bygger på nytagna foton med brännvidder på 28-33 mm. Denna vidvinkel ger en förvrängd bild av verkligheten och medför att verken på bilderna tycks ligga längre bort och se mindre ut än vad de gör i verkligheten. Ett normalobjektiv på 48-50 mm hade gett mer rättvisande bilder.

En fördel hade varit om fotonpunkterna, vid fotografering av samma motiv, varit desamma som i tidigare presentationer. Det hade underlättat jämförelsen mellan tidigare och nuvarande förslag.

Det hade också varit önskvärt med en redovisning av lägen på relativt närliggande men av vegetation gömda vindkraftverk. I Slitevinds tidigare samrådsunderlag har sådana vindkraftverk markerats med röd cirkel. Samma hade Gröna Holmön AB bort göra i detta nya material. Det är ju verk som kan synas från andra fotonpunkter, där vegetationen inte skymmer på andra sätt.

Umeå och Holmön 21 oktober 2014

Ulf Holmgren
Lena Tengnér

Bilaga 1

Förslag till etablering av ett kulturresevat på Holmön – Presenterat för landshövdingen Chris Heister och länsantikvarien Bo Sundin i september 2011

Några tankar om stärkt kulturmiljöskydd på Holmöarna genom bildande av ett Kulturresevat till skydd av äldre odlingsmiljö, bymiljö, fiskets- och fyrväsendets miljöer samt äldre samverkansformer

---

Bakgrund

I den miljöbalk som trädde i kraft 1999 infördes ett nytt skyddsinstitut, Kulturresevatet, i analogi till och att användas som komplement till Naturresevatet. Syftet med kulturresevatet är att öka skyddet för miljöer som fortfarande åskådliggör äldre tiders liv och landskap.

Genom bildande av kulturresevat kan länsstyrelse och kommun ges möjlighet att bevara "värdefulla kulturpräglade landskap". Nyckelord i värdering av potentiella miljöer är

- ✓ Kulturhistorisk helhet
- ✓ Traditionell markanvändning
- ✓ Markens koppling till verksamheter
- ✓ Samspel med naturmiljön

Områden som avsätts som kulturresevat bör vara representativa för regionen, samtidigt som det i någon mening är unikt, exempelvis genom att inga liknande områden med tillfredställande skydd finns i regionen.

En avsättning får inte stå i strid med andra skyddsföreskrifter eller översiktlig planering

Övergripande målsättning är att visa "vad den yttre miljön som den ter sig idag kan uttrycka av tidigare generationers verksamhet, villkor och strävanden, visar hur Sveriges historia ännu avspeglar sig i den fysiska miljön och sätter in det i de sammanhang som vi måste veta något om för att uppfatta och förstå det vi ser"

Holmön

Holmön och holmöarkipelagen är en kulturmiljö präglad av 1500 års försörjning inom jakt, fiske, boskapskötsel och jakt. Typiskt för miljön är en öppen småbrukarmiljö, med inägor i form av åker, äng och betesmarker i en väl samlad bystruktur innehållande såväl en äldre tät bykärna som till myrodlingar utskiftade gårdar. Kring detta finns ett rikt system av fiskeplatser, mindre, fiskelägen, fiskebastur, fyrepokens byggnader, spår av fäbodliv, utängsslätter med mera.

Homön har idag endast en jordbrukare, vilken till största delen försörjer sig på arrenderade marker. Allt mer av såväl bynära åker och äng, som skärgårdens slätterängar och betesmarker, växer igen och det tidigare försiktiga blädningsbruket i skogen ersätts av industriella metoder som ödelägger spåren av tidigare brukningsmetoder. Skogen tränger allt närmare in på de bynära markerna och de samfällda och privatägda fiskeplatserna och gömmer därmed spåren av tidigare kulturlandskap och brukningsmetoder.

Av speciellt intresse på Holmön är de många samfällda markerna och in i sen tid nyttjade gemensamt ägda fiskebastur. Dessa vittnar om ett medvetet, långsiktigt,

hållbart och rationellt nyttjande av naturresurserna. Något som även samtidens människor har mycket att lära av.

Det största hotet mot denna kulturmiljö är det fortskridande förfall som blir följden av att kulturmiljön varken nyttjas på traditionellt sätt eller med kulturvårdande insatser. Kulturvärden göms, underutnyttjas eller överutnyttjas.

Kunskapen om traditionella brukningsmetoder och en äldre livsstil har brister hos såväl markägarna, sommargäster och besökande från fastlandet.

Den vindkraftsutbyggnad som planeras i byns närhet kommer förmodligen i görligaste mån att skona bykärnan, men visar möjligen mindre förståelse för utmarkernas kulturvärden. En vindkraftsetablering kommer i vart fall att förändra det visuella intrycket från såväl bymiljön och från havet som från de perifera utmarkerna.

Vindkraften skulle å andra sidan eventuellt kunna bidra till en stärkande av Holmöarnas kulturvärden genom de "bygdemedel" som förespeglas. Det är då viktigt att dessa medel blir av betydande storlek, förslagsvis 5% av bruttovinsten, och att de verkligen används på ett professionellt sätt för att kompensera förlorade kulturmiljökvaliteter.

Kulturresevat på Holmön?

Holmön uppfyller sannolikt alla de krav som kan ställas på ett kulturresevat.

Hela arkipelagen bildar en kulturhistorisk enhet baserat på småbruk, fiske och jakt, kontrasterat endast av de tre tidigare bebodda fyrplatserna, varav två idag nyttjas i turistverksamhet och den tredje vidmakthålls genom en fyrförening. Området präglas av agrara näringar, traditionella brukningsmetoder och en utpräglad närhet till och en påtaglig samklang med naturmiljön.

Väsentligen gestaltar byn ett tidigt 1900-tal, då den ekonomiska aktiviteten på ön nådde sitt klimax. Över detta finns en tunn modernitetens fernissa.

Holmö by, samt ön Stora Fjäderägg, klassas som kulturmiljö av riksintresse, Berguddens och Holmögagds fyrplatser är byggnadsminnen och en stor del av ögruppen är naturresevat. För övrigt finns inget skydd för kulturmiljön i området.

Staten, kommunen och EU:s regionalfonder har under de senaste decennierna investerat stora belopp i bevarande av den unika kulturmiljön på Holmön; i första hand Holmöns båtmuseum, Holmöslupen som trafikerar Stora Fjäderägg i form av upplevelseturism, byggandet av replik av Holmöns sista väderkvarn, restaurering av ett stort antal timmerlador och andra byggnader från seklets början, sk fiskebastur som står till allmänhetens disposition, inventering av ängsslåttermarker m.m.

Dessa investeringar drivs till stor del av ideella krafter – något som långsiktigt innebär en mycket osäker framtid (se t ex professor Kerstin Smeds artikel i Västerbottens-Kuriren)

Genom bildande av kulturresevat kan ett samlat, långsiktigt och förstärkt kulturhistoriskt skydd givas. Vi föreställer oss att resevatet bör bibehålla och återskapa de brukningsmetoder som funnits i landet i början av 1900-talet och som på Holmön funnits i bruk ända fram till 1960-talet.

Som bas i ett blivande kulturresevat kan en av oss (Bengt Bäckström) tänka sig att överlåta sitt hemman, Holmön 8:14, till en stiftelse med ändamål att förvalta resevatet. På gården finns bostadshus (Västerbottensgård), ladugård, loge, visthusbod, bagarstuga, smedja och stall. Samtliga byggnader är i mycket gott skick.

Som vi ser det är möjligheten att bedriva kommersiellt jordbruk på Holmön mycket begränsad. Det är därför osannolikt att någon familj flyttar ut till ön för att leva på jordbruk.

Men det är ju heller inte ett rationellt jordbruk som efterfrågas, utan ett traditionellt omhändertagande av kulturmarken. Detta är en helt grundläggande förutsättning för de övriga kulturhistoriska investeringar som gjorts.

Vi föreställer oss att det är fullt möjligt att rekrytera en eller några intresserade familjer för att bo på Holmön och mot lön utföra uppdraget för stiftelsens räkning.

Det torde alltså vara på sin plats att undersöka möjligheterna att ge holmöarna ett stärkt kulturhistoriskt skydd!

Ett exempel

Länsstyrelsen i Halland beslutade den 21 mars 1997 om bildande av ett kulturresevat i syfte att bevara Äskhults by med de byggnader och den markanvändning som fanns före den agrara revolutionen och storskiftet 1825-27. Resevatets skötsel har samma förutsättningar som i dag finns på Holmön – nämligen en samverkan mellan offentliga myndigheter och engagerade ideella föreningar.

Förslag

Mot bakgrund av Holmöarnas kulturhistoriska värden samt de hot mot dessa som föreligger i form av

- Långsamt förfall på grund av alltför extensiv brukning.
- Bristen på vägledning och skydd för kulturmiljöns värden – exempelvis i form av målsättningar i kommunens översiktsplan och i form av områdesbestämmelser.
- Eventuellt intrång genom vindkraftsetablering.

föreslår vi att Länsstyrelsen och Kommunen:

1. I sin granskning av eventuell ansökan att exploatera Holmöarna för vindkraft särskilt beaktar inverkan på bykärnan, inägorna i dess nära anslutning, utmarkernas odlingsminnen, fiskets miljöer i form av bebyggda och öde bastulägen, medeltida lämningar såsom hyddbottnar, båtlänningar, gistvallar, Öskärskyrkogården samt fyrplatserna med fyrrar, fyrvaktarbostäder och odlingsmiljöer.
2. I händelse att man beviljar byggande av vindkraftspark på Holmön medverkar till att särskilda och tillräckliga "bygdemedel" från vindkraften avsätts för professionell vård och utveckling av holmölandskapets kulturhistoriska värden. Detta som kompensation för det intrång i kulturmiljön som vindkraften utgör.
3. Snarast tar initiativ till att genomföra en kulturhistorisk utredning med syfte att ge underlag för ett ställningstagande till om de karaktärsområden som nämns i punkt 1 ovan är lämpliga att avsätta som kulturresevat.
4. Snarast tar initiativ till att utreda hur man genom en stiftelse, eller på annat sätt kan säkerställa ägande av viktiga områden, vilka för all framtid kan bilda kärnan i kulturresevatet.

Holmön 23 september 2011

Bengt Bäckström Ulf Holmgren Lena Tengnér

Bilaga 2

Utdrag ur Riksantikvarieämbetets rapport "Sveriges kust och skärgårdslandskap" - *Kulturhistoriska karaktärsdrag och känslighet för vindkraft*, Rapport från Riksantikvarieämbetet 2003:4

Holmöarna med Stora Fjäderägg samt Ratan **Helhetskaraktär**

Båda områdena är huvudsakligen *historiska karaktärslandskap*. Det finns ytterst få inslag av mer sentida bebyggelse. Holmöarna ligger 1 mil utanför Västerbottens kust och utgörs av en 3 mil lång karg arkipelag. Områdets natur- och kulturhistoria är starkt knuten till den snabba landhöjningen och dess effekter.

På Holmöns nordvästra sida finns ett stort klapperstensfält medan den östra är flackare med ett hundratal småöar och skär i en påtagligt vild natur. Området uppvisar en rik uppsättning av naturtyper, från olika typer av våtmarker och strandängar till skogar präglade av ett ålderdomligt skogsbruk. Holmön – huvudön – är till ganska stor del skogsklädd men inifrån ön öppnar sig då och då vyer ut mot havet. Ön Stora Fjäderägg har ett öppet landskap med ljungbeklädda hedar mellan klapperstensfält och hållmarker. Holmöarna har varit ett skärgårdssamhälle baserat på jordbruk i kombination med fiske. Bebyggelsen ligger i anslutning till Holmöns by i norr. Numera bedrivs fårskötsel, vilket gör att landskapet i byn till stor del fortfarande är öppet.

På fastlandskusten norr om Holmöarna ligger byn Ratan. Den är belägen vid ett skyddat sund som bildas av ön Rataskär/Båkskäret.

Kulturhistoriskt innehåll

Holmöarna har haft bofast befolkning i åtminstone 600 år. Här fanns god tillgång på säl och strömming samt lättingärdade naturbeten för djuren. På öarnas högre partier finns typiska kustbundna forn- och kulturlämningar som stenrosen, labyrinter, kompassrosor och tomtningar samt en trolig kapellplats. Holmöns by har rötter i medeltiden och har bevarat sin gamla struktur med gårdarna placerade på höjdryggarna i nord-sydlig riktning. Bebyggelsen är genuin och utgörs av faluröda panelade trähus, till stor del uppförda under 1800-talet. När laga skiftet genomfördes i början av 1900-talet flyttades ett tjugotal gårdar ut från den tätbebyggda byn till ett område strax söder därom. Vägsträckningarna från hamnen i norr och söderut genom byn har knappast förändrats sedan 1800-talet. Den nuvarande vitmålade kyrkan stod klar 1896 men redan under medeltiden hade ön ett kapell. Här och var ute på skären finns en särpräglad fiskebastubebyggelse, dvs. enkla övernattningsstugor.

Öarna har i alla tider varit en fasa för sjöfarare. Insamling av varor från de regelbundna förlisningarna blev en viktig näring vid sidan av jordbruk och fiske. Bara under 1800-talet totalförliste ett hundratal fartyg, särskilt längs den östra sidan. I syfte att förhindra olyckor byggdes år 1760 fyren Holmögadd i söder. I norr fick fyren på ön Stora Fjäderägg (1851) samma uppgift. År 1896 tillkom också Bergudden, belägen strax väster om Holmöns by. Stora Fjäderägg rymmer också talrika fornlämningsmiljöer från

järnålder-medeltid, såsom gravrösen, labyrinter, kompassrosor och tomtningar. Vid hamnen finns fiskarstugor. Tidigare har ön haft både skola och kapell. Ratans gynnsamma läge för en hamn utnyttjades redan på 1600-talet. År 1767 blev Ratan stapelhamn för övre Norrlands städer. Även om stapelrättigheterna försvann efter några decennier, var hamn- och lotsverksamheten livaktig in på 1900-talet. På Rataskär byggdes tullhus och magasin, på fastlandssidan växte en bybebyggelse fram med gästgiveri, bostäder för tull- och lotspersonal, m.m. Husen förlades längs en höjdsträckning som löper genom byn. Bystrukturen är i stort densamma som vid 1700-talets slut men de nuvarande byggnaderna är till största delen uppförda under 1800-talet. Här ligger också den "nya" tullgården från 1861 och några äldre hamnmagasin. En bit från hamnen finns fiskebodan. Sedan 1700-talet har vattenståndsmätning bedrivits i Ratan. På klippväggarna finns inhuggna märken och nere vid hamnen står en av landets äldsta mareografer (vattenståndsmätare) från 1892. På Rataskär finns av koncentrationer av fornlämningar med maritim anknytning. Men den lilla ön utmärks också av en båk från 1820 samt av en välbevarad fyr från 1889.

Ratan är därtill nära förknippad med 1809 års krig och det sista slaget på svensk mark. Söder om byn vittnar bl.a. en förskansning och en gravplats om denna händelse.

Värden

Det stora antalet forn- och kulturlämningar med maritim anknytning visar befolkningens relation till havet, från bronsålder till medeltid. Läget i kustbandet, liksom många fornlämningars fascinerande utformning och uttryck för forna tiders människors tankevärld, gör att de utöver vetenskapliga värden också besitter upplevelsevärden. Områdets fiskebastubebyggelse är unik och åtnjuter såväl upplevelsevärden som pedagogiska värden. Fiskelägen, fyrplatser, sjömärken och kapellplatser visar tydligt sambandet mellan den bofasta befolkningen, havets resurser och sjöfartens villkor. Platserna har stora upplevelsevärden och pedagogiska värden men är också av vetenskapligt intresse. Holmöns by har med sin ålderdomliga struktur, välbevarade bebyggelse och intakta vägnät såväl pedagogiska värden som upplevelsevärden. Bykärnan och fiskelägenas gamla timmerbodan förmedlar en atmosfär av gångna tiders kustby. Havet är hela tiden påtagligt nära och det visuella sambandet med vattnet starkt över alla öarna.

Byn Ratan har ursprungliga vägsträckningar och gårdslägen i behåll. Tillsammans med den välbevarade 1800-talsbebyggelsen utgör platsen en pedagogisk miljö med stora upplevelsevärden. Lämningarna från 1809 års krig är främst av pedagogiskt och vetenskapligt värde. Både Holmöarna och Ratan välbesökta utflyktsmål på grund av sina natur och kulturvärden. Här finns också skyltade vandringsleder, serviceanläggningar m.m.

Känslighet för vindkraft

Vindkraftsanläggningar inom siktavstånd från Holmöarna och Stora Fjäderägg skulle inverka negativt på möjligheten att uppleva områdets historiska särprägel. Särskilt negativ effekt medför anläggningar i norra delen med sikt mot sydöst, öster, nordöst och norr. Här bör därför utblickarna hållas helt fria från vindkraft. Åt väster och söder bedöms det generella hänsynsavståndet om 1,5 mil vara tillräckligt. Vindkraftverk i anslutning till Ratan skulle bryta den visuella historiska prägel. Utblickarna bör därför hållas helt fria från vindkraft.